

Ind i ghettoen

Bulotti kommer efter dig

”Mage til optog er der vist aldrig set i København”.

Sådan skrev *Politiken* den 15. november 1908 i en dramatisk reportage om anholdelsen af rovmorderen Bulotti (1874-1943) i Lille Brøndstræde 6 i det indre København. Og der var absolut også tale om en voldsom aften. Det var nu ikke, fordi Lille Brøndstræde var kendt som en stille og søvning gade. Langtfra. I 1908 var gaden et hjem for dem, som havde ramt samfundets bund så hårdt, at de ikke kunne rejse sig igen. Her boede byens gamle, udslidte, fordrukne prostituerede. Her var der fuldt af kriminelle, og slagsmål var en daglig foreteelse. Det var billigt at bo i Lille Brøndstræde, men forholdene var også derefter. Nogle gange blev lejligheder brugt til beboelse, andre gange til hønsehuse, alt efter hvad ejerne kunne tjene mest på. Da Københavns stadslæge Emil Hoff (1844-1929) efter Bulottis anholdelse blev spurgt om forholdene i kvarteret, kaldte han dem både grufulde og sundhedsfarlige. At beboerne i kvarteret var tvunget til at bo i så ”frygtelige huler”, tilskrev han utvetydigt, at de var så fattige, at de ikke havde andre muligheder.

Bulotti og hans bande var blandt samtidens mest kendte og berygtede kriminelle. Bulotti var en

Bulotti blev beskrevet som en mand med et intenst blik. Livstidsdommen i Horsens Statsfængsel, hvor han sad isoleret i kælderen i næsten 16 år, slukkede ilden i de mørke øjne. En sindssygdøm fik Bulotti til at se rædselsfulde syner, og han måtte lænkes til cellevæggen. Ringene sidder der endnu.
|| Rigsarkivet

forbryder, som forældre senere kunne true med for at skræmme deres børn til velopdragenhed. Faktisk gik han både under navnet Johan Andrew Bulotti og navnet Wasili Michael Karasoff, og han var født i Rusland. Politiet havde kun få oplysninger om de anholdte, ud over hvad de selv fortalte. Bulotti fortalte, at han havde efterladt sin kone og børn i Sverige. Han var arbejdsmigrant og havde inden sin ankomst til Danmark efter eget udsagn arbejdet i Finland, Frankrig og Sverige. Den 9. november 1908 overfaldt og dræbte Bulotti sammen med sin bande gårdejeren Lauritz Nicolai Beck på dennes gård, Højbjerggård, uden for Holte. Banden bestod ud over Bulotti af tre andre mænd, der alle kom fra det nuværende Rusland og Polen. Beck havde tidligere været Bulottis arbejdsgiver. Banden brød ind i stuehuset om aftenen, mens Becks hustru sad i stuen, og barnepigen var ved at lægge børnene i seng. Bulotti overraskede hustruen, og hendes skrig fik Beck til at komme stormende. Han slog et af

bandens medlemmer, Szadkowski, i hovedet med en flaske. Dette fik både Bulotti og Szadkowski til at gå amok. Bulotti skød Beck i hovedet, og Szadkowski stak Beck med kniv i bryst og ryg, selv om han allerede var død. Også hustruen blev dolket, mishandlet og bagbundet, inden banden forsvandt, med hvad de kunne finde af sølvstøj, ure og andre værdier. Hustruen overlevede. Bulotti forklarede, at han var blevet uvenner med Beck, fordi Beck skyldte ham penge for hans arbejde på gården.

Det var ikke første gang, at Bulotti angreb en tidligere arbejdsgiver, som skyldte ham penge. Nogle dage før mordet på Højbjerggård havde Bulotti sat ild til en gård ved Køge, hvor han også havde arbejdet. Her overlevede familien og karle mordbranden, men gården brændte ned til grunden. Dog blev en karl stukket med kniv i skulderen, og Bulotti prøvede at skyde gårdejereren igennem døren med sin medbragte revolver.

En kæmpe menneskejagt blev sat ind. Både politi og husarer deltog i razziaen, hvor målet var morderen og hans bande. Jagten på Bulotti kom hurtigt til at koncentrere sig om Lille Brøndstræde, der ligesom de nærliggende gader, Vognmagergade og Pilestræde, var berygtede for deres kriminalitet og usselhed. Derudover var gaderne kendt for at huse polske og russiske indvandrere. En del af denne gruppe var reelle flygtninge, der måtte forlade deres hjemegn på baggrund af antisemitisme eller politisk forfølgelse. En anden del var dem, der ligesom Bulotti var taget til Danmark for at finde arbejde. Alle boede de i det område af København, som ikke mindst i pressen i disse år blev udråbt til byens ghetto.

Politiaktionen var en succes. Bulotti blev pågrebet i en lille lejlighed på tredje sal i Lille Brøndstræde 6, som var beboet af en russisk skomager, Jan

eller Johan Chlewinski, og hans kæreste, Stanislowa Muszal, og deres nyfødte barn. I de efterfølgende forhør hævdede Chlewinski, at selv om han havde givet Bulotti lov til at bo i sin lejlighed, gik der lang tid, før han blev bekendt med hans navn. Dette beskrev han dog som helt almindelig praksis blandt russere og polakker i København: Man kendte ikke hinandens navne, men tiltalte hinanden ved fx at bruge stillingsbetegnelser. Bulotti var kendt som "Bageren". Både Chlewinski og Muszal vidste, at Bulotti ikke havde rent mel i posen, og hjalp ham og banden med at sy tyvekosterne fra røveriet på Højbjerggård ind i en madras dagen efter mordet. Også de fik del i rovet.

Tilfangetagelsen i Lille Brøndstræde den 14. november var som sagt dramatisk. Bulotti skød mod de to betjente og ramte den ene i låret. I sidste ende blev han dog overmandet. Under en senere afhøring sagde Bulotti, at han ikke fortrød, at han havde angrebet betjentene. Han ville have anset det som en smuk måde at dø på, hvis han faldt i kamp med politiet. Han blev nu trukket igennem gaden, gennem den sammenstimlede folkemængde. "Dræb skurken!", råbte nogle. "Hæng ham op i lygtepælen!", skreg andre. Det lykkedes dog politiet at få Bulotti bugseret hen til politistationen i Antonigade, uden at de vrede tilskuere fik mulighed for at lynche ham.

Bulotti blev dømt til døden, men modtog siden en livstidsdom. Under sin tid i fængslet blev han erklæret for sindssyg, og han døde af kræft i 1943. Hele sagen om Bulotti og hans bande betød, at Københavns politi anholdt en del russiske indvandrere, hvoraf nogle blev sendt tilbage til en uvis skæbne i det Rusland, som de var flygtet fra.

Danmarks første ghetto

Bulotti-sagen satte fokus på indvandringen af polakker og russere. Mange af disse indvandrere havde jødisk baggrund, hvilket helt sikkert bidrog til, at dele af indre by i København i pressen og i folkemunde blev kendt som ”ghettoen”.

Aarhus Stiftstidende var en af de første danske aviser, der skrev om den københavnske ghetto.

Det var netop i 1908, det samme år som sagen om Bulotti fyldte forsiderne. Under overskriften ”Københavns ghetto” skrev avisen den 27. april 1908 bl.a., at:

”[...] nu findes der kun særlige jøde kvarterer i enkelte russiske byer samt i byer udenfor Europa. I den allerseneste tid synes der imidlertid at være dannet en ny ghetto i København, idet de talrige indvandrede russiske jøder næsten alle har klumpet sig sammen i en enkelt del af byen. I de gamle, mørke rønner i kvarteret omkring Vognmagergade og Brøndstræde har de slået sig ned i hele samfund, og går man en tur igennem disse gader, møder man overalt de små, sortsmudskede mænd og kvinder, som er typen på den russiske jøde”.

Indvandrerne vakte opsigt. I såvel denne avisartikel og andre, som fulgte, blev de russiske jøder beskrevet som eksotiske fremmede, både på grund af deres tøj, fysiske træk, religion og sprog. Jøderne fra øst talte jiddisch, et blandingsprog af tysk, slavisk og hebræisk. En del af de nytilkomne indvandrere – men langt fra alle – var optagede af deres religion. Danske aviser og magasiner bragte illustrerede artikler fra den københavnske ghetto med fokus på beboerne og ”koloniens daglige liv”, som det bl.a. hed sig i artiklen ”Ghetto-billeder” fra avisen *Riget* i sommeren 1911. Også forfatteren til denne artikel

lagde vægt på, i både ord og billeder, at beskrive de sære, nye indslag i byrummet:

”Hvis man på en af disse varme sommeraftner går sig en tur i omegnen af det nu halvt nedrevne Vognmagergadekvarter, i Nansensgade eller Dronningens Tværgade-kvarteret, så hænder det ikke sjældent, at man møder en figur, der et øjeblik får en til at studse. Det er en gammel mand, klædt i brun kaftan, på hovedet bærer han en slags persisk lammeskinds-katshula, under hvilket et endnu kulsort hår ringler sig frem i lange proptrækkerkrøller”.

De avisartikler, som i perioden beskrev den københavnske ghetto, gav et indtryk af, at de indvandrede jøder klumpede sig sammen i indre by. Der var dog forskellige bud på, hvilke gader der udgjorde den såkaldte ghetto, og hvordan den stedsmæssigt kunne afgrænses. Både Vognmagergade, Nansensgade, Dronningens Tværgade og Brøndstræde, men også gader som Åbenrå, Pilestræde, Landemærket, Borgergade og Adelgade nævntes. I min jagt i arkiverne efter billedmateriale er en af de ting, som har gjort indtryk, hvor dårligt byggeriet i disse gader var. Læg dertil de detaljer, som fotos ikke kan fange: stanken, det smattede skrald i rendestenene, larmen fra gadesælgere og dinglende fulderikker. En af kvarterets caféer, som var beliggende i underetagen af Landmandshotellet, med adresse på hjørnet af Åbenrå og Landemærket, reklamerede med, at de åbnede kl. 4 om morgenen. I disse gader var der sjældent ro.

Indvandringen af østeuropæiske jøder tog fart omkring 1904. Imellem 1901 og 1904 ankom der færre end 10 østeuropæiske jøder til København per år, i 1904 steg antallet til 57, og i 1905 til 130. I 1910 ankom der 251 østeuropæiske jøder til hovedstaden.

Ved folketællingen i 1916 blev der optalt i alt 2.443 russiske jøder samt 480 krigsindvandrede jøder i København. Umiddelbart virker det ikke som særligt mange, men alligevel formåede de nytilkomne at sætte præg på byen.

Baggrunden for, at jøder forlod Østeuropa for at slå sig ned, ikke bare i København, men også i fx New York og London, er ikke ulig årsagerne til, at folk i dag vælger at forlade deres hjemlande. Nøgleordene var fattigdom, sult og forfølgelse. Intens jødeforfølgelse, også kaldet pogromer, var en faktor, som havde afgørende betydning for, at jøder fra områder i det nuværende Rusland, de baltiske lande og Polen blev tvunget til at udvandre. En anden årsag var befolkningstilvæksten og de deraf følgende udfordringer med at brødføde alle. Og en tredje årsag var eventyrlyst og jagten på et godt arbejde. I mit forskningsarbejde med ghettoen interviewede jeg en person, som berettede, at familiemedlemmer både lokkede og hjalp hinanden til at udvandre. Interviewpersonens forældre ankom til København omkring 1915, og begge havde søskende, som var migreret til Danmark år forinden og nu boede i den danske hovedstad. Interviewpersonen fortalte, at det var almindeligt, at de russiske indvandrere lejede fint tøj, som de lod sig fotografere i. Fotografierne blev sendt tilbage til familien i Rusland, som derved kunne forsikre sig om, at det var gået deres slægtninge godt i det fjerne udland. At der ofte var tale om, at afsenderen pyntede på sandheden, behøvede modtagerne jo ikke vide noget om. Men de høje hatte og stivede skjorter fik helt sikkert andre til at vove sig ud på den lange rejse fra øst til vest.

Omvælter de vores samfund?

Ghettoen var dengang, akkurat som nu, et begreb, der blev brugt til at betegne et kvarter, som var

kendetegnet ved indvandring, kriminalitet og fattigdom. Der var normer og værdier, som blev set som en modsætning til god dansk moral, og/eller hvad der blev anset for dansk. Ghattobegrebet blev dengang som nu brugt til at betegne byers og kvarterers forandring, fordi mennesker med fremmede navne og en fremmed kultur slog sig ned. Ghettoen blev også forbundet til dele af europæiske jøders historie. Ghettoen var eksotisk – men den var også farlig. Denne forståelse af den nyetablerede ghetto hang på den ene side sammen med den kriminalitet, som kendetegnede indre by i København. Dette var en fortælling, som Bulotti-affæren talte ind i. Bulotti søgte jo ind i ghettoen for at gemme sig blandt mennesker, der lignede ham.

På den anden side blev kvarterets farlighed forbundet med en politisk ideologi, som nogle indvandrere bragte med sig. De kunne være revolutionære eller anarkister. Og den slags ideologier var man i den danske offentlighed meget nervøs for. Avisen *København* bragte i foråret 1912 en artikel om ghettoen i København, hvori netop den toside-ede fare ved de russiske indvandrere var et centralt budskab. Artiklen startede med at slå fast, at der i København fandtes ”en skare russiske politiske forbrydere”. Godt nok understregede avisen, at det ikke nødvendigvis var sådan, at en person, der blev betegnet som en politisk forbryder i Rusland, nødvendigvis også var at anse for politisk forbryder i international forstand. Revolutionære var mere end én type og gruppe. Men de russiske indvandrere, som havde fundet vej til København, var ”ubehagelige nok” og talte ofte et sprog ”som ikke burde tales af folk, der nyder godt af en fremmed nations gæstfrihed”.

Og ikke nok med det – ”almindelige forbrydere” var også at finde blandt indvandrerne. Falskmønt-

To panserbasser holder styr på livet i Lille Brøndstræde, mens børn og voksne ser til. Fotoets idyl dækker over en hverdag præget af dyb fattigdom og kriminalitet. I baggrunden ses Det Lille Apotek, et af Københavns værste værtshuse. Sprutten var billig og slagsmål hverdagskost. Foto fra cirka 1908. || Holger Damgaard/ Det Kgl. Bibliotek

ner og endog en hvid slavehandler, som udnyttede unge kvinder blandt indvanderne til prostitution. Artiklen konkluderede, at "vi har ret til at forlange, at vor gæstfrihed ikke misbruges, og at der ikke her dannes et arnested for en mod et fremmed venligsindet land rettet revolutionær propaganda". Denne påstand er bemærkelsesværdig, da den netop understreger frygten for de revolutionære idéer. At pressen fremhævede, at Bulotti under sin anholdelse havde sagt, at han var anarkist, taler ind i denne fortælling. *Berlingske Tidende* formåede også at knytte drabet sammen med frygten for de ideologier, som indvanderne bragte med til Danmark: "Det synes utvivlsomt, at det er russiske, anarkistiske forbrydere, der her har udøvet en misgerning af samme art som dem, hvorom der jævnligt høres fra det store russiske rige". Der er dog intet, der tyder på, at avisen havde ret. Hos en af de anholdte fandt man godt nok et gummistempel fra det socialdemo-

kratiske parti i Polen, men dette var blevet brugt til dokumentfalsk, så nogle af de andre arresterede kunne søge om understøttelse hos danske socialdemokrater.

Det var langt fra kun dele af pressen, som var urolig for indvandringen fra øst. Bekymringen fandtes også blandt danske politikere. Allerede i oktober 1906 spurgte Lauritz Vilhelm Birck (1871-1933), der var folketingsmedlem for Højre, ind til de russiske immigranter. Han mente at vide, at der var kommet en "stor mængde af" disse immigranter, som han smånervøst understregede var i en "revolutionstilstand" til deres egen regering. Bekymrende var det, ifølge Birck, hvis indvandrerne på længere sigt kunne forandre København: "Hvis de ønsker at vedblive at være velsete i befolkningen, må de ikke lave Københavns indre kreds om til et Whitechapel". Whitechapel i London var på dette tidspunkt blevet et kvarter, hvor tusindvis af indvandrede jøder havde slået sig ned, og det kvarter i England, hvor der boede allerflest jøder overhovedet. Politisk var man altså bekymret for, om indvandringen ville blive en økonomisk belastning for både byen København og Danmark som sådan. Også selv om fx det gammeljødiske samfund i Danmark gjorde sit for at yde finansiell bistand til de nyankomne, blev deres fattigdom anset for et problem.

De indvandrede østeuropæiske jøders synlighed i det københavnske hverdagsliv var ikke kun et spørgsmål om kaftan, slangekrøller og fattigdom. De var også et konkurrerende og forstyrrende element inden for erhvervslivet. I avisernes reklam spaltes finder man fx annoncer for de skrædderier og systuer, som mange af dem ernærede sig ved. I 1906 arbejdede 33 % af de jødiske indvandrere som henholdsvis skræddere, skræddermestre og syersker. I 1916 var det hele 49 %. Man kan her tale

om en særlig professionel niche, som indvanderne indtog. Dette skabte gnidninger. Særligt de danske skrædderes fagforening var utilfreds med de indvandrede jødiske konkurrenter. En del arbejdede nemlig under tariffen. Efter nogle år lærte indvanderne dog den danske fagforeningskultur at kende. En jødisk skrædderklub blev stiftet i København i 1912 og eksisterede helt op i 1930'erne.

Hvor skal jøderne bo?

Det var ikke første gang, at særlige kvarterer for jøder blev diskuteret i København. Faktisk foreslog en københavnsk politimester, Claus Rasch (1639-1705), allerede i 1691, at Københavns jøder skulle tvinges til at bo i et særligt område på Christianshavn. Rasch mente, at myndighederne derved kunne sikre, at jøderne holdt deres "partikulariteter" for sig selv, og kunne forhindre "nogen skandale" ved deres tilstedeværelse. Rasch uddybede ikke, hvad han mente med skandale, men har nok tænkt på jødernes religion og skikke som dårlige for den offentlige kristne moral. Jøderne skulle blot passe deres erhverv og ellers holde sig for sig selv. De skulle derfor opholde sig i deres bolig på søndage og andre kristne helligdage og desuden efter kl. 21 om sommeren og kl. 19 om vinteren. De måtte ikke ansætte kvinder af den kristne tro, og hvis en jøde for anden gang blev afsløret i at have seksuelt samkvem med en kristen kvinde, skulle han straffes med døden. Rasch skrev ikke noget om, hvad der skulle ske med kvinden.

Regeringen var meget nølende med at give et svar til Rasch. På den ene side ville man gerne holde styr på tilstrømningen af fattige tyske jøder, men kongen havde stadig brug for de sefardiske jøder fra Portugal, som allerede havde bosat sig i Danmark, og som ofte var velhavende. Hvad vi i dag ville betegne som en ghetto med så skarpe restriktioner,